

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Demokratická republika Kongo

Hlavní město: Kinshasa

Rozloha: 2 345 410 km²

Počet obyvatel: 68 692 542 (odhad 2009)

Měna: frank (CDF)

Úřední jazyk: francouzština

Náboženství: římský katolík 50 %, protestanti 20 %, kimbangisté 10 %, muslimové 10 %, jiní křesťané a domorodá náboženství 10 %

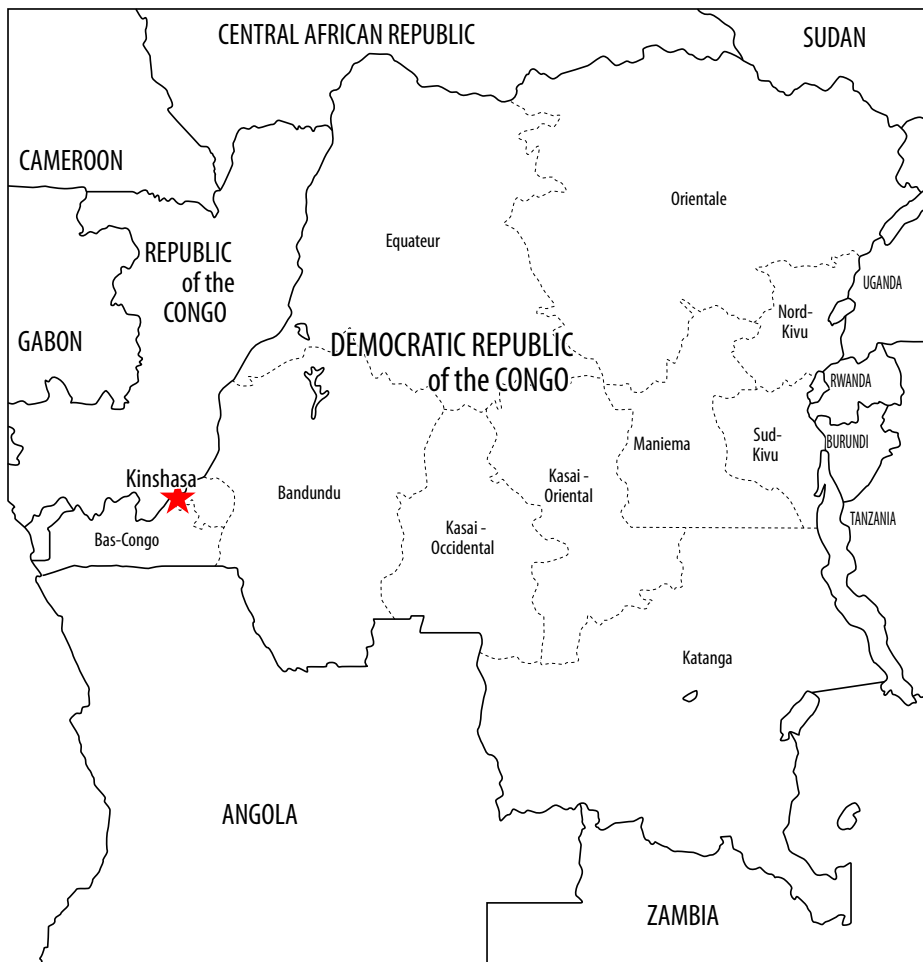
(Zdroj: Wikipedia)

Jak a kdy probíhala v Kongu občanská válka?

Válka na východě Demokratické republiky Kongo je **nejhorším konfliktem v dějinách Afriky**. Podle údajů OSN v ní především následkem hladu a nemocí zemřelo **přes pět milionů lidí**.

Boje v Kongu jsou vlastně pokračování genocidy v sousední Rwandě, při níž v roce 1994 vládnoucí a většinová **Hutuové** hromadně **vyvraždili osm set tisíc Tutsiů** a umírněných Hutuů. Vraždění tehdy ukončila exilová tutsijská armáda, před níž do sousedního Konga uprchly dva miliony civilistů, kteří měli strach z odvety. Utíkali jak nevinní Hutuové, tak lidé, kteří během genocidy zabíjeli, i samotní strůjci a organizátoři masakrů. Extremisté brzy získali kontrolu nad uprchlickými tábory, znovu se ozbrojili a začali chystat útok na Rwandu s cílem genocidy Tutsiů dokončit.

Nová vláda ve Rwandě zareagovala: nejprve začala na východě Konga podporovat spříazené milice, pak její vojáci do sousedního státu

vtrhli. Jejich cílem bylo převést uprchlíky zpět do Rwandy a rozpráshit ozbrojence. V polovině 90. let tak začala válka, do níž se během její nejhorší fáze v letech 1998–2003 (říká se jí také „**velká africká válka**“; „**koltanová válka**“) zapojilo osm afrických států a bojovalo v ní nejméně pětadvacet ozbrojených skupin. V té době už všechny strany válčily i kvůli kontrole nalezišť nerostných surovin. Východ Konga je totiž jednou z oblastí světa nejbohatších na suroviny: těží se zde zlato, měď, diamanty, zinek, kobalt nebo koltan, který se používá při výrobě mobilních telefonů a notebooků. Válka oficiálně skončila mírovou smlouvou v roce

2003, ale ozbrojené skupiny ovládají velké části východního Konga dodnes.

Jaká je současná politická situace Konga?

Současnou konžskou vládu vede **Joseph Kabila**, jeden z vojevůdců kruté občanské války z přelomu tisíciletí. V roce 2006 zvítězil ve volbách nad konkurenčním vojevůdcem J.-P. Bembou, který se v současnosti zodpovídá z válečných zločinů před mezinárodním tribunálem v Haagu. Mezinárodní organizace Kabilovu vládu považují za **extrémně zkorumpovanou**, ale bezpečnostní situa-

ce na většině území se postupně zlepšuje a do země se postupně odvažují i zahraniční investoři. Na východě Konga ale přežily desítky ozbrojených skupin, které dosud terorizují

zeny s cílem pomoci občanům, ale s cílem usnadnit mocným kořistit konžské nerosty. Tato situace trvá dosud a její reforma i při upřímné snaze potrvá desítky let.

civilisty. Pravidelně například přichází zprávy o **hromadném znásilňování** venkovanek nebo o otrockých podmínkách v dolech, které různé milice kontrolují.

V budování odpovědné správy „překáží“ Kongu **geografické podmínky i dějiny**. Země je velká jako celá západní Evropa, jen v ní na rozdíl od Evropy nejsou prakticky žádné sjízdné silnice; jediné spojení z východu na západ země zajišťují drahé místní aerolinky a několikátýdenní plavba po řece Kongo. Už z toho je zřejmé, jak složité je vládnout zemi, která vznikla jako umělý konstrukt evropských kolonialistů. Země také **nikdy nezažila vládců, kteří by se starali o zlepšení života** jejich obyvatel. Belgičtí kolonialisté i déle než třicet let vládnoucí diktátor Mobutu se ke Kongu chovali jako k osobnímu majetku, ze kterého mohli dál bohatnout. Státní struktury nebyly zří-

Jak v Kongu působila a působí OSN? Jakou roli hraje v zemi místní armáda?

„Modré přílby“ OSN v Kongu působí už deset let, s dvaceti tisíci vojáky šlo o **celosvětově největší misi** OSN. Jejím cílem je chránit civilní obyvatele a pomáhat s rekonstrukcí země. Humanitární organizace i Konžané ale mezinárodním vojákům vyčítají, že v tomto úkolu selhávají. Překážkou úspěchu je i **nízký počet vojáků**, který neumožňuje zabezpečit rozlehlou, těžko dostupnou konžskou krajinu. Zahraničním vojákům je navíc vyčítána **neochota riskovat** při ochraně civilistů, izolace od místních obyvatel i dřívější skandály se zneužíváním nezletilých dívek a pašování nerostů. Expertní studie, kterou v roce 2009 zadala OSN, došla k nesmlouvavému závěru, že mise nijak **nepřispěla ke zmírnění násilí** na východě Konga.

Situace v terénu je však pro „modré přílby“ velmi složitá. OSN například spolupracuje s oficiální konžskou armádou, se kterou chce společně porazit brutální rebely. Konžská armáda je však složena z členů bývalých milicí, v brutalitě se od rebelů příliš neliší a její vojevůdci často sledují své osobní zájmy – **kontrolují** například také **nerostné doły**, v nichž místní obyvatelé pracují v otrockých podmínkách.

Lze odhadnout počet dětí pracujících v dolech? Proč tyto děti nechodí do školy?

Dětská práce v konžských dolech patří podle humanitárních organizací k té **nejnáročnější na světě**. Počet dětských horníků se nedá v zemi, kde neexistují důvěryhodné statistiky a kde děti pracují prakticky ve všech manuálních oborech, spolehlivě odhadnout. Každopádně i desetileté děti těží nejen v dolech ovládaných armádou nebo milicemi na východě země, ale i v bezpečné provincii Katanga na jihu Konga. **Sedm dní v týdnu** tam dolují **měď a kobalt**, prodávají je místním prostředníkům a ti je dále prodávají do sléváren vlastněných zahraničními, především čínskými firmami.

V Kongu, které je jednou z nejchudších zemí světa, **není povinná školní docházka** a státní vzdělávací systém nefunguje. Například většinu mzdy platí učitelům rodiče jejich žáků, kteří musí platit také za zkoušky a vysvědčení. Velká část Konžanů si proto vzdělání nemůže dovolit; podle odhadů se **číst a psát učí méně než polovina dětí** v základním školním věku. Poslední statisti-

ky ale pocházejí z roku 1998 a od té doby se situace spíše jen zhoršila.

Jak vzniklo označení „krvavé minerály“? O jaké minerály se jedná a kde všude se těží? (Zlato, diamanty, měď, koltan atd.)

Akademici v 90. letech zkoumali příčiny nekončících válek v Angole, v několika západoafrických státech a v Kongu. Jejich studie ukázaly, že se **z konfliktů stal byznys** a jeho „podnikatelům“ protahování bojů přináší zisky. Milice v těchto občanských válkách už nebojovaly v první řadě kvůli politickým cílům nebo kvůli etnické nesnášenlivosti. Jejich hlavním motivem byla **kontrola obchodu s nerosty**, které z dolů na dobytém území přes několik prostředníků putovaly na globální trhy. Vojáci si ze zisku kupovali nové zbraně a techniku, organizátoři milicí žili v blahobytu.

Válka se zkrátka proměnila v nový typ podnikání a jeho synonymem se stalo sloví „krvavé diamanty“. Diamanty byly totiž nejčastějším „krvavým nerostem“ a hlavním katalyzátorem krutých válek **v Libérii a v Sierra Leone**, jejichž hlavní organizátor Charles Taylor se momentálně zpovídá před mezinárodním tribunálem v Haagu.

Z iniciativy neziskových organizací, Organizace spojených národů a afrických vývozců diamantů vznikl na počátku tisíciletí systém certifikace, tzv. **Kimberlejský proces**, který měl obchod s krvavými diamanty ukončit. Každý diamant získává osvědčení o legálním původu a signatářské státy povolily obchod pouze s takto certifikovanými drahokamy.

Dnes je „krvavé“ zřejmě jen jedno procento z celosvětově obchodovaných diamantů a příjmy z legálního obchodu pomáhají v rekonstrukci Libérie a Sierra Leone zdecimovaných válkou.

Jakým způsobem se „krvavé minerály“ dostanou až do výroby elektroniky?

Koltan, z něhož se získává tantalit nezbytný při **výrobě mobilních telefonů a laptopů**, poháněl válku v Kongu především na přelomu tisíciletí, kdy byly jeho ceny na světových trzích nejvyšší. Dnes z východního Konga pochází podle odhadů zhruba 10 procent světové spotřeby tantalitu.

Koltan, stejně jako další nerosty s podobně významným dopadem na válku v Kongu, těží tisíce horníků v dolech kontrolovaných různými ozbrojenými milicemi. Horníci i obchodníci platí milicím daň z těžby a minerály pak z Konga vyvázejí do sousední Rwandy, Burun-

di a Ugandy. Odtud se prodávají dalším obchodníkům a později dodavatelským firmám, které z kovu vyrobí součástky elektronických přístrojů. **Globální povahu východokonzské války** prokázalo detailní vyšetřování OSN

z konce roku 2009, které například ukázalo, že FDLR (Democratic Forces for the Liberation of Rwanda), jedna z nejsilnějších a nejbrutálnějších milicí kontrolujících naleziště koltanu, měla svou síť podporovatelů v pětadvaceti státech světa.

U koltanu je určení přesného původu rudy mnohem těžší než u diamantů. Těžko se zjišťuje, zda pochází z dolu kontrolovaného milicemi, nebo z legální těžby. Především němečtí geologové ale momentálně pracují na systému, který by jednoho dne pomohl prosadit podobný systém certifikace, jaký funguje v případě diamantů.

Konzská vláda chtěla rebelům zastavit hlavní zdroj jejich příjmu, a na podzim roku

2010 proto **zakázala veškerou těžbu minerálů** ve východním Kongu. Tento radikální krok – odvolaný po půl roce – ale v důsledku ztížil život především desítkám tisíc Konžanů, kteří jsou životně závislí na těžbě tamních nerostů, často legální.

Kdo a jakým způsobem může proti takovýmto praktikám bojovat?

Proti krvavé těžbě minerálů, stejně jako proti jiným praktikám výroby, které hrubým způsobem zasahují do lidské důstojnosti pracovníků či místních obyvatel, lze bojovat různými cestami. Záleží na tom, kterého ze **zodpovědných aktérů** chceme ovlivnit:

Stát může upozorňovat na problémy v bilaterálních diplomatických vztazích a obchodních dohodách, případně úplně vyloučit obchod s určitými druhy výrobků (zbraně, krvavé nerosty atd.). Při zadávání státních zakázek může zvýhodnit **společensky zodpovědné** společnosti nebo zavést pro firmy povinnost vykazovat ve výročních zprávách dopady podnikání na prostředí, kde působí.

Firmy, které přímo těží nebo vyrábějí daný druh zboží, nebo jejich mateřské společnosti, které sídlí na Západě, by měly umožnit obětem porušování lidských práv obrátit se se **stížnostmi k soudům v EU**.

Zákazník může požadovat po firmách, aby zveřejňovaly svůj **dodavatelský řetězec** a dokázaly, jak přesně zaručují, že dělají všechno pro to, aby jejich výrobky nevznikaly za nelidských a nedůstojných podmínek.

Vyskytují se podobné praktiky i v jiných průmyslových odvětvích?

Objevují se napříč průmyslovými odvětvími, **v těžebním průmyslu** je však případů porušování lidských práv ze strany firem zdokumentováno nejvíce (podle údajů OSN cca 28 procent). Těžba je ze své povahy vůči místnímu obyvatelstvu i životnímu prostředí nejvíce invazivní a pracovníkům způsobuje vážné ohrožení i při sebemenším nedostatku bezpečnostních opatření. Z porušování lidských práv jsou kromě těžařů drahých kovů často obviňovány **ropné společnosti** jako

Chevron, Repsol či **Shell**, která již přes třicet let těží ropu v Nigérii, aniž se řádně stará o odstraňování ropných skvrn a revitalizaci životního prostředí.

Druhým nejrizikovějším odvětvím (21 procent) je **výroba spotřebitelského zboží** (oděvy, obuv, hračky, předměty každodenního užití apod.). Mezi nejvážnější problémy zde patří **využívání dětské práce** (odhadem dnes ve světě místo školní docházky pracuje asi **218 milionů dětí**, z toho každé dvacáté žije v Indii) nebo **nucená práce**, která je současnou podobou otrocké práce (například dívky v textilních továrnách v jižní Indii, odkud je zboží dováženo do evropských obchodních řetězců, se zavazují k dvouleté práci pouze za ubytování a jídlo a příslib věna po uplynutí dvou let). Problémem je také časté **porušování zásad bezpečnosti práce**, diskriminace určitých skupin obyvatelstva, porušování svobody sdružování zaměstnanců, nízká úroveň mezd, které nepokryjí ani základní životní náklady, natož aby umožnily pracovníkům žít jejich rodiny.

Co je to společenská zodpovědnost firem (CSR – social corporate responsibility)? Jak je nastavena a k čemu slouží?

Společenská odpovědnost firem je koncept, který vznikl v 90. letech jako reakce firem na skandály spojené s **případy vážného porušování lidských práv**, zejména na využívání dětské a nucené práce ze strany velkých a známých značek, vnímaných jako záruka kvality. Firmy, které se ke konceptu začaly hlásit, tímto uznávaly, že nevyrábějí

a neobchodují ve vzduchoprázdnu, nýbrž jsou ukotveny v konkrétních společenských a environmentálních souřadnicích, které by měly respektovat.

Tento koncept nicméně zůstal **dobrovolným závazkem**, jeho realizace je nadále roztržštěná a lze ji obtížně hodnotit, protože plnění konceptu je zcela v rukou samotných firem. Často pak bývá, obzvláště v českém firemním prostředí, tento koncept mylně zaměňován s firemní charitou a může sloužit k čistě propagačním účelům, v horších případech i jako **dýmová clona**, která kryje skutečné negativní dopady firmy na společnost či životní prostředí (firma může sponzorovat hřiště pro mateřskou školu, a zároveň vážně znečišťovat vodní zdroje v oblasti svého působení).

Za smysluplnější lze proto považovat koncept tzv. **korporátní odpovědnosti** (corporate accountability) neboli právní odpovědnosti firem, který volá po řešení v podobě **závazných pravidel**, na mezinárodní i národní úrovni.

Je na Nokii a další mobilní výrobce vytvářen nadnárodní tlak na změnu jejich praktik?

Společnost Nokia, tak jako řada jiných, je dnes spíše pod tlakem spotřebitelů než vlád či mezinárodních organizací. Lze tedy říci, že v boji s konkurencí se Nokia ocitá pod tlakem, když zákazník negativně vnímá její **etickou pověst**.

I přes četné překážky však existují desítky případů, kdy je na společnost **podána soudní žaloba**. Většinou však jde o případy bezprostředního vztahu obětí a společnosti. V případě firmy

Nokia tedy nešlo o případ spojený s používáním tzv. krvavých nerostů z Konga, ale o žalobu čínského dělníka na společnost Nokia China za to, že jej měla odmítnout zaměstnat kvůli tomu, že je HIV pozitivní. Šlo o vůbec první kauzu, kdy byla v Číně podána stížnost na nadnárodní společnost kvůli diskriminaci HIV pozitivních osob. Aktuálně totiž **žádná z mezinárodních organizací** nedisponuje mechanismem, který by umožňoval firmy monitorovat a v případě porušování standardů sankcionovat.

Nicméně, OSN letos ve svých programových dokumentech načrtla směry, kterými by se kontrola firem měla ubírat. OECD zavedlo do **směrnice pro nadnárodní podniky** samostatnou kapitolu o tom, co pro firmy obnáší respektovat lidská práva.

Pomůže v podobných kauzách i pouhý zájem veřejnosti? Jak může jedinec (spotřebitel) přispět k řešení problému?

Zájem veřejnosti je dnes **hlavním klíčem ke změnám** v přístupu firem k jejich vlivům na společnost a životní prostředí. Veřejnost

přítom k tlaku na firmy může využít obou pozic, které zastává. Jde jednak o **pozici spotřebitelskou**: pokud bude spotřebitelům záležet na způsobu vzniku zboží, které kupují, ať už jde o tričko, mobilní telefon, či počítač, stane se **respekt k lidským právům požadavkem**, na který budou firmy v rámci konkurenčního boje výrazněji reagovat. Veřejnost však na firmu může tlačit také ze své **pozice občanské**, a sice nepřímou přes své politické zastupitele a vlády. Prostřednictvím petic, občanských

sdužení, kampaní a veřejné debaty může veřejnost požadovat, aby firmy státu vykazovaly **transparentní vedení dodavatelského řetězce**, tedy vztahů se svými dodavateli a jejich subdodavateli. Stát může od firem požadovat také závazky k dodržování určitých standardů a zavedení jasného vztahu právní odpovědnosti mateřských firem za dceřiné a současně by měl být schopen obětem zajistit přístup ke spravedlnosti.

Autoři: Tomáš Lindner, Jana Vargovčíková

Editorka: Pavla Začalová

Na přípravě se dále podíleli:

Zuzana Raušová, Andrea Bláhová a tým festivalu Jeden svět